

Trykket som kronikk i Dagsavisen 10.6.2011.

Taxfreebedraget

Av Petter Mejlænder

Når vi skal ut av landet med fly møter det oss en temmelig absurd bakvendtverden som prøver å fri oss fra det vi måtte ha av jordnært miljøvett. Den går under kjæleavnet ”Taxfree”, og spiller på våre mest primitive frihetsforestillinger – en asosial individualistisk forbrukerlykke.

På Gardermoen, som de fleste nordmenn på utenlandsferd benytter seg av, tvangssluses reisende nå gjennom et kjøpesenter av glorifiserte giftstoffer til redusert pris. Det gyldne glitteret av statsvelsignete flasker og fargerik emballasje treffer oss i den mest påvirkelige fasen av reisen, akkurat idet stresset glir av oss og tilfredshetens stille glede kommer sigende: Endelig! Vi er i mål! Vi er akkurat godkjent av storebrors grundige og alvorstyngete sikkerhetskontroll - og slapper av.

Da, i dette oppstemte humøret rammer taxfreeglitteret oss med full tyngde. Dette er ikke bare et eksempel på at vane gjør blind, det er et skoleeksempel på godt og effektivt virkende blendverk, eller som noen kaller det: hjernevask. Mekan til markedsføringsknep skal vi lete lenge etter.

Derfor er det bra at debatten rundt hele taxfreeordningen dukker opp med jevne mellomrom. Man kan jo håpe og tro at det sås noen frø hver gang, og at frøene med tid og stunder modnes til tanker og holdninger som peker ut over luksusfellen vi stadig vekk faller i. At debatten denne gangen kommer samtidig med en utredning om hurtigtog er ingen ulempe. For her er det mye som henger i hop. Og mye som svelges bare fordi det ”alltid har vært sånn”.

La oss forsøke å se på spørsmålet med fordomsfritt blikk. Hvorfor i all verden skal mennesker som av en eller annen grunn har bestemt seg for å fly få tilbud om rimelig parfyme, sprit, tobakk og sjokolade, når folk som reiser på landjorda ikke får det samme tilbudet? Hvorfor fortjener de en slik belønning?

La dette perspektivet ligge, for vi vet at det dreier seg om politikk og internasjonale avtaler. Derfor er det mer aktuelt å spørre: Hvordan kan vi forbedre ordningen? Hvorfor skal passasjerer og flyselskap frakte millioner av tonn med helseskadelige varer helt unødvendig over lange distanser? Folk kan jo like gjerne handle når de kommer frem? Husk, vi snakker om produkter som ofte blir fraktet tur/retur, og at på til er mange av varene produsert i utlandet, og kan derfor reise flere enn to flyturer før de blir tatt i bruk. Kan man tenke seg noe mer meningsløst i en tid der kravet til redusert CO2-utslipp, redusert forbruk av fossilt brensel, sunt bærekraftig

kosthold og røyk- og allergenfri luft står øverst på den politiske og miljøbevisste dagsorden?

Man kan fristes til å tro at det hele skyldes en sammensvergelse av sneversynte industrielle aktører og profesjonelle pushere. Ja, graver vi oss litt inn i tematikken ser vi at det forholder seg nettopp slik: Det *er* snevre næringsinteresser, ikke menneskenes og naturens ve og vel som driver det hele.

Og når argumentene for å opprettholde det hele går på at flyplassene, flyselskapene og andre kommersielle virksomheter risikerer å miste levebrødet hvis vi legger ned taxfreeordningen, da må jeg klype meg i armen. Vi som reiser, er da på reise, vi er ikke ute på et støttearrangement for sprit- og tobakksprodusenter? Vi er ikke med på et gigantisk markedsføringstiltak *for* CO2-utslipp, sukker, parfyme, nikotin og alkohol, som vi i stadig flere sammenhenger advares *mot*.

Er det noe vi reisende med forurenset samvittighet kunne ønske å støtte er det snarere alt som kan bidra til å redusere slike stoffer, og på den måten støtte en mest mulig giftfri utvikling på vår vakre planet. Det ville jo være logisk i en tid hvor klimavoter er blitt et legitimt virkemiddel mot global oppvarming.

Her gjelder det å tenke prinsipielt, og anstrenge oss en tanke mer for å straffe miljøsyndere og støtte hver lille endring som kan føre til bedre miljø. Å argumentere for at dette har liten effekt eller at det kan ramme næringslivet, holder ikke.

La oss teste argumentet mot andre miljøsyndere: Industri som slipper gift i havet, eller for den saks skyld, i drikkevannet. Hva med arbeidet mot snauhogst av regnskogene? Effekten er den samme om vi bruker skogbruksindustriens ve og vel som argument for å holde frem med flatehogst av tropisk skog, eller industriens rett til å slippe skadelige stoffer i levende elver. Vi snakker om viktige ting som luft, vann og helse, ikke innholdet i lommeboka.

Hvorfor skal den mer miljøvennlige togtransporten lide fordi den ikke får tilsvarende lokkemidler, eller "tilgift" (som for to år siden var ulovlig markedsføring). Tilgift er for øvrig i denne sammenheng en god betegnelse. Hvordan kan en bekvem togtur til København tape i kampen mot en flytur til samme destinasjon? Jo, på grunn av bedrag og sløvsinn – og til "giften". Hvis vi legger til transportetappen til flyplassen, sikkerhetskontroll og tidlig fremmøte, i tillegg til skattefrilureriet, i regnskapet, da ser det straks annerledes ut. Da ville den mer bekvemme togturen vært en åpenbar vinner, ikke minst fordi den kan bringe oss nærmere reisens mål. Prisdifferensen vil dessuten raskt jevne seg ut etter hvert som juks og gamle vaner ryddes av veien. Og industrien som taper på redusert salg til flypassasjerer, ville raskt hente det inn igjen blant togpassasjerer.

Vista Analyse har tydeliggjort vårt vanevanvidd med klare tall: CO2 utslippet kan gå ned med opp mot 180.000 tonn i året hvis vi dropper unødig frakt av sprit og andre helseskadelige stoffer. Når skal vi la brennevinsutsalg være brennevinsutsalg og reiser være reiser? Burde vi ikke heller sluse flyreisende gjennom statsvelsignete helsekostutsalg, økobarer og reelle kunnskaper osv, for på den måten å minimere den totale skaden på miljøet? Da ville det i hvert fall være en logikk i systemet. Da ville det gode (helse og redusert forurensning) kunne oppveie noe av det onde (forurensning av natur og mennesker).

Istedenfor samkjøres, som nå, *skadelige* varer (pakket inn i forførende luksusemballasje), *skadelig* tenkning og *skadelig* transport, slik at summen blir en

solid dose *skadelige* virkestoffer (sprit, sukker, allergener, CO₂, redusert luftkvalitet og kreftfremkallende stoffer).

Er det mulig å vekke oss av denne umoralske sløvheten, som i alt for stor grad bidrar til å bryte ned vår helse og en ansvarlig sosial og global holdning? Stans av alt taxfreesalg *før* flyavgang og *ombord* i fly vil i hvert fall bidra til at vi beveger oss i riktigere retning. En slik endring vil trolig også få flere til å forstå alvoret. Det skjedde med røykeloven, og kan skje igjen. Nå er det som om hele røykeproblematikken er flyttet opp i atmosfæren i form av enorme flygende sigarer. Men for naturen og planeten som helhet, og for menneskene på litt lengre sikt, skulle effekten være den samme. Ja, trolig verre.